

SAMOBORSKI FRAGMENT GLAGOLJSKOGA BREVIJARA

Marinka ŠIMIĆ, Zagreb

U Knjižnici Franjevačkoga samostana u Samoboru čuva se glagoljski fragment – dvolist koji je služio kao omot neke knjige. Danas je uokviren kao slika i visi na zidu u Knjižnici. O njegovu podrijetlu, odnosno načinu na koji je dospio u Samobor, za sada malo što možemo reći. Po tome što je lijepo uokviren može se zaključiti da je netko od bibliotekara – franjevaca svakako znao za njegovu vrijednost. Spomenimo da je župa Okić u samoborskom kraju (Sv. Marija) od 1500. do 1650. g. bila glagoljaška i da je izdavala glagoljske isprave (jedna je iz 1505. g.). Možda bi naš fragment mogao potjecati iz te župe, ali za sada nemamo podataka koji bi mogli potvrditi takvu vezu. U samoborskoj okolici, u Kotarima, u samostanu Sv. Leonarda iz 16. stoljeća nalazi se nepotpun primjerak glagoljskoga Propagandinoga izdanja: *Levako-vičev brevijar* (časoslov) iz 1648. g. – kako ga je identificirala dr. Anica Nazor. Brevijar je vlasništvo fra Rudija Jeraka koji ga je naslijedio i donio sa sobom iz rodnoga Debeljaka kod Zadra. Samostan Sv. Leonarda je imao bogatu knjižnicu, koja je u 18. st. dijelom prenesena u Franjevački samostan u Samobor.

Pokušat ću na temelju paleografskih karakteristika pisma, i analize jezika opisati i datirati *Samoborski glagoljski fragment* (dalje FgSmb), te ću objaviti njegov tekst u latiničnoj transliteraciji.

Opis: Pergament je dosta oštećen: gornji rub dvolista je odrezan, tako da manjkaju najmanje dva retka teksta, također je oštećen i desni rub dvolista, odnosno f.1, što se odrazilo i na veličinu fragmenta: f.1: 21:14,5 cm, f.2: 21:16 cm. Tekst je pisan u dva stupca: unutrašnji: 17:6,5 cm, vanjski: 17:6 cm, odnosno širina stupaca 1b i 1c je 5,5 cm zbog oštećenja. Slova su veličine 5 mm.

Pismo: Pismo našega fragmenta je ustavno (liturgijsko) pismo kojim su pisani mnogi hrvatskoglagoljski liturgijski kodeksi, s elementima slobodnijih

tipova. Naime, slova nisu više tako simetrična i pravilna, zamjetan je prodor u vertikalnu: sama slova su dosta visoka i već pomalo počinju probijati dvolinijski prostor u čemu naročito prednjači slovo *g*. Navest ću nekoliko karakterističnih oblika slova koji mogu poslužiti kao kriterij za datiranje fragmenta prema kriterijima Vj. Štefanića.¹ Staro granato *m* (𐌀𐌀) se nije sačuvalo kao samostalan grafem, nego samo u tipičnim ligaturama hrvatske uglate glagoljice: *p + m + l*, *m + l*, dok se latinično *m* redovito upotrebljava. Slovo *c* se sačuvalo samo u mlađem obliku, tj. ono je šiljasto; ovaj oblik se u hrvatskoglagojskim tekstovima susreće već od 13. st., paralelno uz dvouglasto koje je starije. Stari poluglas ne nalazimo, odnosno, štapić je posve prevladao, ali se nije sasvim spustio na donju liniju, nego samo do polovice, što bi moglo ukazivati na starinu, jer takav štapić u hrvatskoglagojskim tekstovima srećemo u 14. st. Nešto se rjeđe upotrebljava apostrof ('), koji se u našim tekstovima sreće od 13. st., a nalazi se na vrhu slova iznad razine slova i okrenut je ulijevo. Slovo *č* ima uvijek lomljen bok, odnosno mlađi oblik, dok *ê* nema uvijek lomljen bok. Osobito je karakterističan oblik slova *d* s dosta visokom desnom stranom koja ne leži uvijek na donjoj liniji. Takav je oblik karakterističan za početak 14. st. Dvolinijski sustav narušavaju slova: *g*, *h*, *z*, *p*, i *ju*. Na početku novih odlomaka nalazi se veće početno slovo, dok svaki novi psalam počinje lijepim inicijalom, među kojima se ističe inicijal *B* (2a), koji zauzima čak 6 redaka, te reducirani inicijal *V* (1a). Inicijali su u crno-crvenoj boji kao i početna slova; nisu vrlo raskošni, ali su lijepi, iscrtani su perom, a ne kistom. Inicijal *V* (1a) je sličan, gotovo identičan, istom inicijalu u najstarijem hrvatskoglagojskom misalu *Borg. illir. 4* iz početka 14. st. (dalje *MVat₄*) na f. 1c, 7a, 27a; gotovo isti su trolisni elementi i u jednom i u drugom rukopisu. Inicijal *B* (2a) je u gornjoj zoni također ukrašen trolisnim, odnosno biljnim elementom; nešto analogno nismo našli u *MVat₄*, ali njegov završni dio je gotovo identičan istom dijelu u *MVat₄* (f. 53b i 151c). To upućuje na vezu *MVat₄* i *FgSmb*, tj. na moguće podrijetlo našega fragmenta, a znamo da *MVat₄* potječe iz Omišlja na otoku Krku. Od interpunkcija nalazimo crnu točku, uz koju se često povlači i crvena krivulja, što je označavalo stanku, a to je dokaz da je naš fragment služio za kolektivno recitiranje. Na arhaičnost rukopisa upućuje i činjenica da nema mnogo ligatura, nego samo one uobičajene u starijim hrvatskoglagojskim liturgijskim kodeksima. Na temelju paleografskih karakteristika naš bismo rukopis mogli datirati koncem 14. ili samim početkom 15. stoljeća.

¹ Vj. Štefanić, *Glagoljski rukopisi JAZU*, I-II dio, Zagreb 1969-1970.

Sadržaj: FgSmb sadržava tekst psaltira (psalme 28-34 s antifonama), odnosno dio brevijara. Na temelju sadržaja možemo zaključiti da se unutar dvolista nalazio još jedan dvolist koji se izgubio. Tekst psalma na f. 1d završava psalmom 30,10, a na f. 2a počinje psalmom 32,19. FgSmb je pripadao tzv. *liturgijskom psaltiru*, tj. onom koji osim psalama ima i razne antifone, himne, kapitule itd., za razliku od *biblijskoga psaltira* koji ima samo psalme. U liturgijskom psaltiru, koji obično dolazi u brevijaru, psalmi su podijeljeni na dane u tjednu prema podjeli sv. Benedikta, koji je predložio da se čitav psaltir recitira u sedam dana.² Tako se naši psalmi čitaju na Jutarnji ponedjeljka.

Jezične karakteristike: pisar FgSmb na kraju riječi češće piše štapić nego apostrof, što je osobina većine hrvatskoglagoljskih liturgijskih kodeksa: *vzveselilь* 1a, *gněvь* 1a, *prstь* 1b, *blagь* 2b... U sredini riječi nailazimo vrlo često na redukciju poluglasa bez obzira na jaki ili slabi položaj: *těe* 1d, *upvahь* 1d, *Isti* 2c, *skrbi* 2c..., u sredini riječi bilježi poluglas samo u slučajevima gdje se njime označava vokalnost glasova *l* i *r*: *rastrьza* 1b, *dr'žava* 1c, *kr'stь* 2b, *skr'bi* 2b. U prijedlozima i prefiksima piše znak za poluglas ako se nalazio u jakom položaju i ispred vokala: *v'zvahь* 1a, *k'mnê* 1c, *vь ustêhь* 2a, *v'zva* 2b; a izostavlja ga ako se nalazio u slabom položaju: *vznesu* 1a, *vzveselilь* 1a, *vspoetь* 1c... U FgSmb ne nalazimo primjere za vokalizaciju poluglasa ni u sredini riječi ni u prijedlozima i prefiksima, što ukazuje na starinu našega teksta, jer se vokalizacija poluglasa prvi put u liturgijskim kodeksima javlja u 13. st., tj. u *Ljubljanskom homilijaru*. FgSmb dosljedno čuva *ê* na njegovu prvobitnom mjestu, za ekavski refleks pronađeni su samo primjeri: *reh'* 1a, i *smerenie* 1d, primjeri s *ê*: *vrêtiče* 1b, *prêpoêsa* 1b, *poklonête se* 1c, *vь dvorê* 1c, *pribêžiče* 1c, *v rucê* 1d, *nozê* 1d. Refleks glasa *ę*: uobičajeno je da je *ę* > *e*: *te* 1a, *me* 1a, jedino u pr. *priêt* 1a nalazimo čakavsku varijantu, odnosno *ję* > *ja*. Zanimljivo je da u primjeru *ezik'* 2c najstariji hrvatskoglagoljski *Lobkovicov psaltir* iz 1359. g. (dalje Lob) ima čakavski oblik: *êzikь*.³ Slogotvorno *l* i *r* su se očuvali bez izmjene, odnosno bez popratnih vokala, ponekad uz njih nalazimo znak za poluglas koji označava njihovu vokalnost: *dr'žava* 1c, *skr'bi* 2b, *kr'stь* 2b.

Staroslavenska suglasnička skupina *žd* potvrđena je samo u primjeru *postiždju* 1c, a na starinu ukazuje i slovo *ju* koje je označavalo palatalnost su-

² M. Pantelić, *Senjski Lobkovicov psaltir iz 1359. g.*, Senjski zbornik 18, Senj 1991, 111

³ Primjeri iz *Lobkovicova (Lob)* i *Pariškoga psaltira (Par)* uzeti su prema izdanju J. Vajsa, *Psalterium palaeoslovenicum croatico-glagoliticum*, Pragae MCMXVI. *Staroslavenski psaltir hrvatsko-glagolski*, Krk 1916.

glasnika ispred stražnjajezičnih samoglasnika; za razliku od njega Lob ima *postičdu*. Grafem *ĵ* (ПФ) se upotrebljava samo u primjeru *anj(e)lъ* 2b, tj. samo u stranoj riječi. Grafem *ĉ* (Щ) se upotrebljava podjednako za *ĉ* kao i za *šč*, odnosno za stare skupine **tj*, **stj* i **skj*: *ĉitъ* 2d, *prib(ĉ)žiča* 1c, *pomočnikъ* 2a, *smučęнь* 1b, *vrĉtiĉe* 1b. Suglasnik *f* koji se u hrvatskoglagoljskim tekstovima sreće od 14. st., ne nalazimo u tekstu, te tako imamo primjere: *upvahъ* 1c, *upvahomъ* 2a.

Kod imenica karakteristične staroslavenske oblike nalazimo u primjerima: *vъ dvorĉ* 1c (lok. sg. m. r.), *v' tvoei pravdĉ* 1c (lok. sg. ž. r.), *voleju* 1b (instr. sg. ž. r.), *pravdoju* 1c (instr. sg. ž. r.), *ot bĉdъ* 1d (gen. pl. ž. r.), *v rukahъ* 1d (lok. pl. ž. r.), *vъ ustĉhъ* 2a (lok. pl. ž. r.), te u ostacima duala: *v rucĉ* 1d (ak. du. ž. r.), *nozĉ moi* 1d (ak. du. ž. r.), *ustnĉ svoi* 2c (ak. du. ž. r.).

Navodim neke zanimljive oblike zamjenica: kod pokazne zamjenice *sъ* FgSmb 2b ima stariji oblik, dok Lob i Par imaju mladi, tj. *sa*. U gen. sg. sačuvali su se stari gram. morfemi *-ego* i *-ogo*: *tvoego* 1c, *vsakogo* 2b. U dat. i lok. sg. ž. r. gram. morfem je *-ei*, npr. *moei* 1b, *tvoei* 1c. Sačuvan je i stariji oblik lične zamjenice u akuzativu: *nauču vi* 2c.

Kod glagola su karakteristike starijega jezičnoga sustava: stari oblici prezenta i imperativa, učestala upotreba participa koji se deklinira, te ostaci sigmatskoga I aorista: *reh'* 1a. Od prezentskih oblika najčešće je 1. l. sg., i to sa starim gramatičkim morfemom *-u* (< *o*): *vznesu* 1a, *vzovu* 1b, *vzraduju* 1d, *vzveseljju* 1d... Od participa najčešći je ptc. prezenta aktivni koji se deklinira: *boeĉem se* 2b, *boeĉih se* 2b, *vziskajuĉei* 2b, *hotei* 2c, *upvajuĉei* 2d, *tvoreĉee* 2c, itd. Detaljna jezična analiza pokazuje da FgSmb po svojim osobinama pripada više 14. nego 15. stoljeću. Nakon usporedbe s najstarijim psaltirima Lob i Par, te psaltirima iz brevijara: *Pašmanskoga* (Pm), *Illirico 6* (Vat₆) i *Akademijnoga* (Ac), zaključila sam da FgSmb čuva najstarije jezične osobine, što se može vidjeti i u varijantama priloženim uz tekst FgSmb.

Leksički sam FgSmb usporedila s istim odlomkom *Sinajskoga psaltira* (Sin),⁴ te utvrdila da se naš fragment s njim prilično dobro slaže: postoje samo tri leksičke razlike koje navodim:

mĉsto FgSmb 1c (Ps 30,3)

Lob: *mesto*, Par: *mĉsto*

⁴ С. Северьянов, *Синайская псалтырь. Глаголический памятникъ XI века*. Photomechanischer Nachdruck der Akademischen Druck. u. Verlagsanstalt, Graz 1954.

Sin: *domъ*, isti je primjer i u ćirilničnom *Bolonjskom psaltiru* (Bon) iz sredine 13. st.⁵ Ova je razlika očito nastala pod utjecajem grčkoga, odnosno latinskoga predloška: lat. et in *locum* refugii, grč. καὶ εἰς οὐκον καταφυγῆς, jer i ostali ćirilnički psaltiri, koje smo uspoređivali, imaju prema grčkom predlošku leksem *dom*, kao npr. *Pogodinski psaltir* iz 12. st., *Sofijski* iz 13. st., *Bukureštanski* iz 14. st.

g(ospod)i b(ož)e istin'ni FgSmb 1d (Ps 30,6)

Sin: *g(ospod)i b(o)že rêsnoty*,

Bon: *g(ospod)i b(ož)e istinê*.

Leksem *rêsnota* je u Sin ušao vjerojatno kao panonizam-moravizam u Moravskoj, tj. u ćirilometodskom razdoblju slavenske pismenosti kada je preveden prvi slavenski psaltir. Leksem *rêsnota* zabilježen je u mnogim hrvatskoglagoljskim liturgijskim kodeksima, npr.: *rêsnoti* MVat, 205a, *rêsnotu Novakov misal* 265d, *rêsnotoju Vrbnički I brevijar* 38b. (Primjeri su uzeti iz Građe za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, Staroslavenski zavod).

skrbi FgSmb 2c (Ps 33,18)

Sin: *pečalei*, Bon: *pečalni*.

Iz leksika našega teksta zanimljiv je primjer: *i nêsi vzveselilь vragъ moi*h 1a, gdje se *vragъ* upotrebljava u značenju *neprijatelj*, što jest paralela u Lob *nepriêtelь*. Takvu uporabu leksema *vragъ* (u značenju: *neprijatelj*) nalazimo u starijim hrvatskoglagoljskim kodeksima, npr.: *vrag' MVat*, 27b, *vragom' Brevijar Vida Omišljanina* 10a, dok mlađi kodeksi na paralelnom mjestu imaju riječ *nepriêtelь*, npr. *II. novljanski brevijar* 4d, *nepriêtelь Baromićev brevijar* 78b. Napomenimo ovdje da je i u Sin psaltiru paralela *vragъ*.

Hrvatskoglagoljski psalmi nastali su prema staroslavenskom prijevodu grčkoga predloška, a hrvatski prevoditelj ponešto je mijenjao svoj predložak prilagođujući ga latinskom tekstu. To se lijepo vidi u našim primjerima:

Sin: *otъvratilь že esi lice tvoe* (Ps 29,8)

FgSmb: *otv[ra]t[i]lь že esi lic[e] t[v]oe ot mene*

⁵ Primjeri iz *Bolonjskoga psaltira*, kao i varijante iz ostalih ćirilničkih slavenskih psaltira uzeti su iz izdanja V. J a g i ć a, *Psalterium Bononiense*, Vindobonae, Berolini, Petropoli 1907.

grč. ἀπέστρεψας τὸ πρόσωπόν σου
lat. avertisti faciem tuam a me

Sin: *въ рѹцѣ твои прѣдаѹ d(u)hъ* (Ps 30,6)

FgSmb: *v rucê tvoi prêdaju d(u)h' moi*

grč. εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου

lat. in manus tuas commendo spiritum meum

Sin: *uboite sje g(ospod)ê* (Ps 33,10)

FgSmb: *Boite se g(ospod)a*

grč. ῥοβήθητε τὸν κύριον

lat. laetamini in domino

Sin: *i oto vsêhъ ihъ izbavitъ je* (Ps 33,20)

FgSmb: *i ot vsêh' sih [i]zbavi e*

grč. ἐκ πασῶν αὐτῶν ἐρρύσατο αὐτούς

lat. de omnibus his liberabit eos

Na kraju recimo nešto i o tome kako je naš fragment mogao dospjeti u Samobor. Naime, na cijelo područje zagrebačke biskupije već od kraja 15. stoljeća pristižu izbjeglice pred Turcima, s čakavskoga i štokavskoga područja, a s njima dolaze i popovi glagoljaši, koji se u zagrebačkoj biskupiji javljaju od 15. do 17. stoljeća. Dakako, oni nisu na području zagrebačke biskupije od starine, kao što je mislio I. K. Tkalčić⁶, nego tek od 15. stoljeća. Službeni liturgijski jezik na području zagrebačke biskupije bio je od početka latinski.⁷ Ipak, nije nevažno spomenuti da se u velikom broju zagrebačkih župa od 15. do 17. stoljeća. spominju popovi glagoljaši: Sv. Marija pod Okićem – domin Paval plibanuš 1505. g., Sv. Martin pod Okićem – Nicolaus Stipanich parochus 1630, Samobor – pop Vicenc 1552, Odra – župnik Matija glagolita 1499-1501, Jastrebarsko – pop Marko 1538. g., Kupinec – parochus Martinus Rajević glagolita, natione Dalmata 1622. g.⁸ Popovi glagoljaši su sa sobom donosili i svoje osnovne priručnike: tako je parochus Joannes Mačino-vić=Martinović u Odri 1622. imao glagoljski misal i brevijar, u Sv. Mariji pod Okićem 1642. registriran je *Missale glagoliticum*. U najnovije vrijeme prona-

⁶ I. K. Tkalčić, *Slavensko bogoslužje u Hrvatskoj*, Zagreb 1904.

⁷ F. Fancev, *O najstarijem bogoslužju u Posavskoj Hrvatskoj*, Zbornik kralja Tomislava, Zagreb 1925, 509-553.

⁸ I. K. Tkalčić, *ibid.*

đen je još jedan glagoljski fragment misala skinut s korica matične knjige župe Sv. Ivana Krstitelja (Nova Ves, Zagreb). Možda je FgSmb jedan sačuvani odlomak iz knjiga spomenutih glagoljaša.

Zaključak: Paleografska analiza FgSmb svrstava ga među hrvatskoglagoljske rukopise s konca 14. ili početka 15. stoljeća, pisane ustavnim pismom, ali već pod utjecajem slobodnijih tipova. Potvrde za takvo datiranje su: štapić koji nije sasvim spušten na donju liniju, nego samo do polovice, što je karakteristično za 14. st., kao i vrlo karakteristično slovo *d* s dosta visokom desnom stranom koja ne leži na donjoj liniji, a to je oblik karakterističan za početak 14. stoljeća. Jezične karakteristike odgovaraju više 14. nego 15. stoljeću. Detaljna jezična analiza pokazala je da bi matica FgSmb mogla biti vrlo stara, možda je to bio najstariji prijevod hrvatskoglagoljskoga psaltira. Naime, usporedivši ga s najstarijim psaltirima (Lob i Par), kao i s najstarijim psaltirima iz brevijara (Pm, Vat₆ i Ac), utvrdila sam da FgSmb u svim jezičnim osobinama pokazuje najstarije stanje, npr.: ne provodi vokalizaciju poluglasa, dosljedno čuva *ê*, *l* i *r* je sačuvano bez promjene, *ŷ* se nalazi samo u stranoj riječi u jednom primjeru, nije potvrđen suglasnik *f*, koji se u hrvatskoglagoljskim tekstovima sreće od 14. stoljeća. Kod imeničkih, zamjeničkih i glagolskih oblika uvijek su najarhaičniji oblici oni iz FgSmb. Leksički se FgSmb dobro slaže s najstarijim staroslavenskim psaltirom iz 11. stoljeća – *Sinajskim* – što također govori o njegovoj dubokoj starini. FgSmb je dio hrvatskoglagoljskoga psaltira čija je slavenska matica prevedena s grčkoga predloška, ali je hrvatski prevoditelj zagledao i u latinski tekst i prilagođavao mu hrvatski tekst. U povijesti hrvatskoglagoljskoga psaltira FgSmb zauzima važno mjesto, jer je prema spomenutim indikacijama mogao biti prepisan s vrlo staroga predloška, čak možda starijeg od Lob, te je kao takav značajan za rekonstrukciju hrvatskoglagoljskoga psaltira.

TEKST

Kod transliteracije teksta upotrebljavaju se znakovi koji su usvojeni u izdanjima Staroslavenskoga zavoda: nadredna slova su spuštena u red, kraćene riječi razriješene su u oblim zagrada. Velika slova kao i interpunkcijski znakovi nisu prilagođeni današnjem pravopisu. Oštećeni i manjkavi dio teksta rekonstruiran je u uglatim zgradama prema *Lobkovicovom psaltiru* iz 1359. g. (prema spomenutom izdanju J. Vajsa).

U kritičkom aparatu navedene su varijante iz dvaju hrvatskoglagoljskih psaltira: iz *Lobkoviceva* (Lob) i *Pariškoga psaltira* (Par), te iz šest brevijara koji sadrže psaltir: *Pašmanskoga brevijara* (Pm), *Vatikanskoga Borg. illir 6* (Vat₆), *Akademijinoga* (Ac), *Vatikanskoga Slav 19* (Vat₁₉), *Novljanskoga II* (N₂) i *Brevijara popa Mavra* (Ma).

f. 1a	Ps 28,11	[da]stъ i bl(agoslo)vitъ g(ospod)ъ l- judi svoei miromъ
	Ps 29	Vznesu te g(ospod)i ê- ko priêt me i nês- i vzveselilъ vragъ moiъ o mnê G(ospod)i b(ož)e moi v'zva- hъ k tebê iscêlil me esi g(ospod)i izvede- de(!) ot ada d(u)šu moju s(ъ)p(a)s(a)l me esi ot nish- odečihъ v rovъ Po- ite g(ospode)vê vsi prêpo- dobni ego i ispov- êdaite pametъ s(ve)- tine ego êko gnêvъ v' êrosti ego i ži- vot' vъ voli ego Večer' v'dvorit s- e plačъ a za ju[tr]a ra- dostъ Az že reh' v'

1. [da]stъ] om. Lob. 2. svoei] svoe Lob Par Pm Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂ Ma. 3. Vznesu] Vznêsu Lob. 4. nês] nisi Pm. 6. vragъ] nepriêtelъ Lob, o mnê] om. N₂. 7. v'zvahъ] vaz'vahъ N₂. 8. k tebê] k t(e)be Vat₆, add. i Lob Par Vat₆ Ac, iscêlil] iscelil Lob. 9. izvede] iz'vedi Par izv(e)dê Ma. 13. prêpodobni] prepodobni Lob Par Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂ Ma. 14. i] om. Par Ac Vat₁₉. 15. s(ve)tine] s(ve)tinê Lob. 18. vъ] va Vat₆ Ac N₂, voli] volê Ma. 19. večer'] V večerъ Vat₁₉. 21. reh'] rêhъ Par Pm Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂ Ma, v'] va Lob Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂.

f. 1b

[obili moemъ ne po-
dvižu se v' v(ê)къ]
G(ospod)i voleju t[voeju]
po[dai] dob[rote] [m]-
oei silu otv[ra]t[i]-
lъ že esi lic[e] t[v]-
oe ot mene i bih [s]m[u]-
čenъ K tebe g(ospod)i v-
zovu i k b(og)u m[oem]-
u p(o)m(o)lju se Kaê po[l]-
za v krvi mo[e]i [e]-
gda snidu Vъ is-
tlênie Egda is[p]-
ovêstit se prs-
tъ ili egda v'z-
vêstitъ istin[u]
tvoju Sliša g(ospod)ъ i
p(o)m(i)lova me g(ospod)ъ b(i)si p-
omočnik' moi Obra[ti]-
lъ esi plačъ moi
v radost mnê ra-
strъza vrêt[i]če
moe i prêpoêsa me

4. po[dai]] poda Vat₁₉. 3. silu] silju Lob. 4. t[v]oe] svoe Ac. 5. ot mene] ot menê Lob. 9. po[l]za] add. estъ Ac, pol'zъ N₂, v] om. Ac. 10. vъ] va Lob Ac N₂, istlênie] istlenie Lob Vat₆. 11. egda] eda Lob Par Pm Vat₁₉ Ma, is[p]ovêstit] isp(o)vest' ti Lob, isp(o)vês't ti Par Pm Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂ Ma. 13. egda] om. Lob Par Pm Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂ Ma, v'zvêstitъ] v'zvestit' Lob Vat₆ Ma. 16. b(i)si] bistъ Lob Pm N₂. 18. esi] e Vat₆. 19. mnê] add. i Vat₁₉, rastrъza] raz'trza N₂. 20. vrêt[i]če] vretiče Lob. 21. prêpoêsa] prepoêsa Lob Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂, prepoês' Ma.

- f. 1c [veselie'm' Da vspoetъ
 tebê sl(a)va moê i]
 ne umilju se
 [G(ospod)ji b(ož)e
 moi v' v(ê)къ] is-
 [po]v[ê]m se tebê A(ntifo)n
 [P]ok[l]onête se g(ospode)vê
 vъ dvorê s(ve)têem ego
 [Be]r[a]šъ v' tvoei pravdê
 Ps 30 Na te g(ospod)ji upva-
 hъ da ne post-
 iždju se vъ v(ê)къ
 Pr(a)vdoju tvoeju i-
 [z]b(a)vi me izmi me
 [pr]ik[l]oni k' mnê uho
 [t]v[oe] uedri izet-
 [i me] Budi mi v b(og)ъ
 začititelъ i v
 mêsto prib(ê)žiča
 sp(a)s(i)ti me êko dr'-
 žava moê i pribê-
 žiče moe esi ti
 i im[en]e tvoego ra-
 di nastaviši me

1. ne] nê Lob. 4. A(ntifo)n om. Lob Par. 5. [P]ok[l]onête] Poklonite Vat₁₉, Poklonêm Vat₆. 6. vъ] va N₂, dvorê] dvori Ac. 9. [Be]r[a]šъ] om. Lob Par Vat₆, A(ntifo)n N₂, v' tvoei pravdê] pravdoju tvoeju Pm N₂, pravdoju Ac Vat₁₉, Vat₆, v tvoei pr(a)vdi Ma. 10-11. upvahъ] uf(a)hъ Ma. 9. ne] nê Lob, postiždju] postiždu Lob Ac, postiju Vat₁₉, N₂ Ma. 10. vъ] va Ac. 12. izbavi me] i add. Lob Par Pm Vat₆, Vat₁₉, N₂. 13. k'] ka Lob Vat₁₉, N₂ om. Ac. 14. [t]v[oe]] add. i Lob Vat₆, izet[i me]] zeti me Ac. 15. v] om. Vat₆ Ac N₂. 17. mêsto] mesto Lob Vat₁₉, N₂ Ma, prib(ê)žiča] pribežiča Lob. 18. sp(a)s(i)ti me] sp(a)si me Ac N₂, dr'žava] držr'va Ac. 19. pribêžiče] pribežiče Lob. 21. i] om. Lob Par Pm Vat₆ Ac Vat₁₉, Ma, im[en]e] imenê Lob.

f. 1d

[i prepiteeši me
 Izvedeši me ot se]-
 ti see juže skriše
 mnê êko ti esi z-
 ačititelъ moi g(ospod)i
 v rucê tvoi prêd-
 aju d(u)h' moi Izba-
 vil' me esi g(ospod)i b(ož)e i-
 stin'ni Vznena-
 vidê hranečee s-
 uetnaê za tčee
 Az že na g(ospod)a upva-
 hъ vraduju se i v-
 zveselju se o m(i)l(o)sti
 tvoei êko prizr-
 ê na smerenie moe
 s(ъ)p(a)s(i)лъ esi ot bêdъ
 d(u)šu moju i nêsi me
 zatvorilъ v ruka-
 hъ vražiê Post-
 avilъ esi na prostr-
 anê nozê moi p(o)m(i)l(ui m)e
 g(ospod)i skrblju Smete

1. see] sêe Ma. 2. začititelъ] začitite N₂. 4. rucê] ruce Lob, prêdaju] predaju Lob Par Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂ Ma. 7. Vznenavidê] Vznenavidihъ Lob, Vz'nen(a)vidêhъ Par Ac N₂. 8. hranečee] hraneče Vat₆ Ac, suetnaê] suetna Lob Par Ac N₂ Ma, suena (!) Vat₆. 9. tčee] tačee Lob Pm Vat₆ Vat₁₉ N₂. 10. upvahъ] uf(a)hъ Ma. 11. vraduju se] v'zradu se N₂. 13. prizrê] prizri Vat₆. 14. na] nъ Vat₁₉, smerenie] smêrenie Par Pm Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂ Ma. 16. nêsi] nes(i) Ma. 17. vražiê] vražiêhъ Lob Par Pm Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂ Ma. 19. prostranê] prostrane Vat₆. 20. nozê] nozi Lob Vat₆, me] om. Pm Vat₆ Ac Vat₁₉ Ma. 21. g(ospod)i] êko add. Lob Par Pm Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂ Ma.

f. 2a	[Izbvit' ot' semrti d(u)še
Ps 32,19	i]hъ i prêpitêti e vъ gladъ D(u)ša že naša čactъ g(ospod)a êko pom- očnikъ i začitnikъ n- ašъ estъ êko o nemъ v'- zveseli se srce n(a)še i v' ime s(ve)toe ego up- vahomъ Budi g(ospod)i m- ilostъ tvoê na n(a)sъ êkože i upvahom n- a te Sl(a)va
Ps 33	Bl(agoslov)lju g(ospod)a na vs'- ko vrême vinu h- v(a)la ego vъ us- têhъ moih O g(ospod)ê p- oh(v)alit se d(u)š- a moê da usli- šetъ krotci i vzv- eselet se Vzve- ličête g(ospod)a sъ mnoju i v'znesêmъ ime ego

1. prêpitêti] prepitcet' Lob, prepitêti Par Ac Vat₁₉ N₂ Ma, prepitaet' Pm, prepitati Vat₆. 5. nemъ] nêmъ Lob, v'zveseli] vzveselit Lob Par Pm Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂ Ma. 7. v'] va Ac N₂, s(ve)toe] s(ve)to Lob Par Pm Vat₆ Ac, upvahomъ] uf(a)homъ Ma. 9. na] nъ Vat₁₉. 10. i] om. Par Pm Ac Ma, add. mi Lob Par Pm N₂ Ma, upvahom] uf(a)h(o)mъ Ma. 11. Sl(a)va] om. Lob Par Pm Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂ Ma. 12. vs'ko] vsako Lob Pm Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂ Ma. 14. vъ] va Lob Ac N₂, ustêhъ] ustehъ Lob Par Vat₆. 18. vzveselet] v'zveset' Pm, vaz'veselet' N₂. 19. Vzveličête] Vzveličite Lob Pm Vat₆ Vat₁₉ N₂ Ma. 20. sъ] sa Vat₆ N₂. 21. v'znesêmъ] vynesem Lob Par Pm Ac Vat₁₉ N₂, vynesimъ Vat₆.

f. 2b [v kup' Vziskah' g(ospod)a
 i usliša me i ot vschъ]
 skrbi moih izbav-
 i me Pristupite k
 nemu i prosvêtit-
 e se i lica v(a)ša ne p-
 ostidet se Niči
 sъ v'zva i g(ospod)ъ usl-
 iša i i ot vsêhъ skr'-
 bi ego s(ъ)p(a)se i Opl(a)č-
 it se anĵ(e)lъ g(ospod)nъ okr'-
 stъ boeĉih se ego
 izb(a)vit e Vkusê-
 te i vidite êko b-
 lagъ estъ g(ospod)ъ b(la)ž(e)nъ
 mužъ iže upvaet'
 na nъ Boite se g(ospod)a v-
 si s(ve)ti [e]go êko nês-
 tъ lišeniê boeĉem
 se ego Bogati obn-
 iĉaše i vzlakaše
 a vziskajuĉei g(ospod)a
 ne lišet se ot vsakogo

2. Pristupite] Pristupête Ac. 3. nemu] nêmu Lob, prosvêтите] prosvetite Lob. 5. Niči] Niĉъ Ac. 6. sъ] sa Lob Par Vat₆ Ac N₂, v'zva] zva Lob vaz'va N₂. 7. i] om. Ac Vat₁₉, vsêhъ] vseh' Lob. 8. skr'bi ego] ihъ skr'bi Ac, 9. okr'stъ] oh(rġst)ъ Par Pm Vat₆ Ac Vat₁₉ Ma. 10. ego] add. i Pm Vat₆ N₂ Ma. 11. Vkusête] Vkusite Lob Par Pm Vat₆ Vat₁₉ N₂. 12. êko] k(a)ko Ma. 14. iže] ki Ma, upvaet'] ufaetъ Ma. 17. boeĉem] boeĉim Lob Par Pm Vat₆ Ac N₂. 18. obniĉaše] obniĉ'še Ma. 19. i] om. Par, vzlakaše] vzlak'še Ma. 20. vziskajuĉei] vziskajuĉe Lob Ac. 21. ne] nê Lob, vsakogo] vsъkogo Vat₁₉, vs'koga Ma.

f. 2c

[dobra Pridete
 čeda posljušait]
 e me strahu g(ospod)nju n-
 auču vi Kto estъ
 č(lovê)kъ hotei životu
 ljubei d(ъ)ni vidê-
 ti dobri Udrži
 ezik' svoi ot zla i u-
 stnê svoi ne g(lago)la-
 ti Isti Ukloni
 se ot zla i stvor[i]
 dobro vziči mi-
 [r]a i poženi i Oči g(ospod)n-
 [i] na pravdnie i uš-
 i ego v' m(o)l(i)tvu ih'
 Lice že g(ospod)ne na tv-
 orečee zblaê po-
 trêbiti ot z(e)mle pa-
 metъ ih' V'zvaše
 prav(e)dni i g(ospod)ъ usli-
 [š]a e i ot vsêhъ skr-
 bi ihъ izb(a)vi e Bl-
 izъ estъ g(ospod)ъ skruši

1. nauču] nъuču Vat₁₉. 2. vi] v'sъ Ma. 3. hotei] hote Pm N₂, hotê Ma, add. i N₂, životu] add. i Pm. 4. ljubei] ljube Lob Pm Ac Ma, vidêti] videti Lob, viditi Vat₆. 5. dobri] dobre Vat₆, Udrži] Udržitъ Ac. 6. ezik'] êzikъ Lob Vat₆, ustnê] ustni Lob Vat₆ Ma. 7. g(lago)lati] v'z'g(lago)lati N₂, govor(i)ti Ma. 8. Isti] lasti Lob Vat₁₉ N₂. 10. dobro] dobri Ac. 15. zblaê] zalaê Vat₁₉ N₂, potrêbiti] potrebiti Lob Par. 17. V'zvaše] Vazvaše Lob N₂. 19. e] i Lob, i] om. Vat₁₉, vsêhъ] vseh' Lob.

f. 2d [nihъ srcemъ i sm-
 erenie d(u)h(o)mъ s(ъ)p(a)set']
 Mnogi skrbi pravdn-
 ihъ i ot vsêh' sih [i]-
 zbavi e g(ospod)ъ Hranit
 g(ospod)ъ vse kosti ihъ ed-
 ina ot nihъ ne skrušit se
 Semrt že grêšnikom'
 ljuta i nenavideč-
 e prav(e)dnago prêgrê-
 šetъ Izbvitъ g(ospod)ъ mi-
 romъ d(u)še rabъ svoih
 i ne prêgrêšetъ vsi
 upvajučei na nъ A(ntifo)n
 Prav(e)dnimъ podoba-
 etъ pohv(a)la B(e)r(a)š Vzbr[a]-
 ni boruč[em']
 Ps 34 Sudi g(ospod)i obideč-
 em' me i vzbrani
 boručem se s mn-
 oju Primi oružie i č-
 itъ i vstani v pom-
 očъ mnê Suni oruž[ic]

1. mnogi] mnogie Lob Par Pm Vat₆ Ac Vat₁₉, pravdnihъ] pravdnimъ Lob Par Pm Ac Vat₁₉. 2. i] om. Ac, vsêh'] vseh' Lob, sih] sêh' Pm, [i]zbavi] izbavit' Lob Par Pm Ac Vat₁₉ N₂ Ma. 4. ihъ] add. i Lob Par Pm Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂ Ma. 6. Semrt] Smr't Lob Par, grêšnikom'] grešnikomъ Lob. 7. nenavideče] nenavidečei Par Pm Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂ Ma. 8. prêgrêšetъ] pregrêšet' Lob Par Pm Ac Vat₁₉ N₂ Ma, pregrîšetъ Vat₆. 9. miromъ] om. Lob Par Pm Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂ Ma. 10. rabъ] r'bъ Ma. 11. ne] nê Lob, prêgrêšetъ] pregrešet' Lob, pregr'êšet' Par Vat₆ Ac Vat₁₉ N₂ Ma. 12. upvajučei] upvajuče Lob, ufajučei Ma, A(ntifo)n] om. Lob Par. 14. B(e)raš] A(ntifo)n N₂. 15. boruč[em]] om. Pm Vat₆ Ac Vat₁₉ Ma, boručim' N₂. 16. Sudi] add. mi N₂, obidečem'] obidečim' Lob Par Pm Vat₆ Ac N₂ Ma. 18. boručem] boručim Lob Par Pm Vat₆ Ac N₂ Ma, s'] sa Lob N₂.

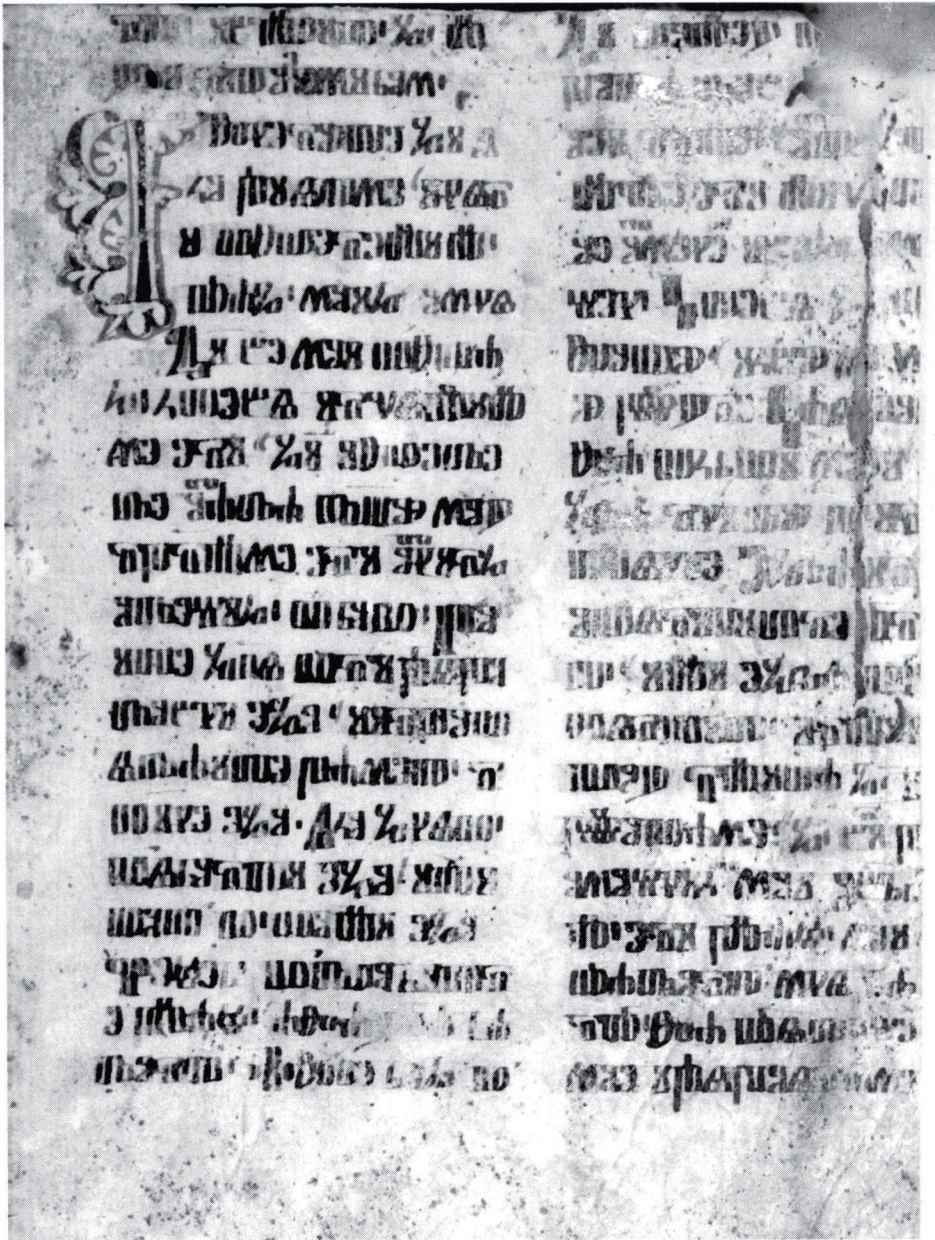

TABELA I:

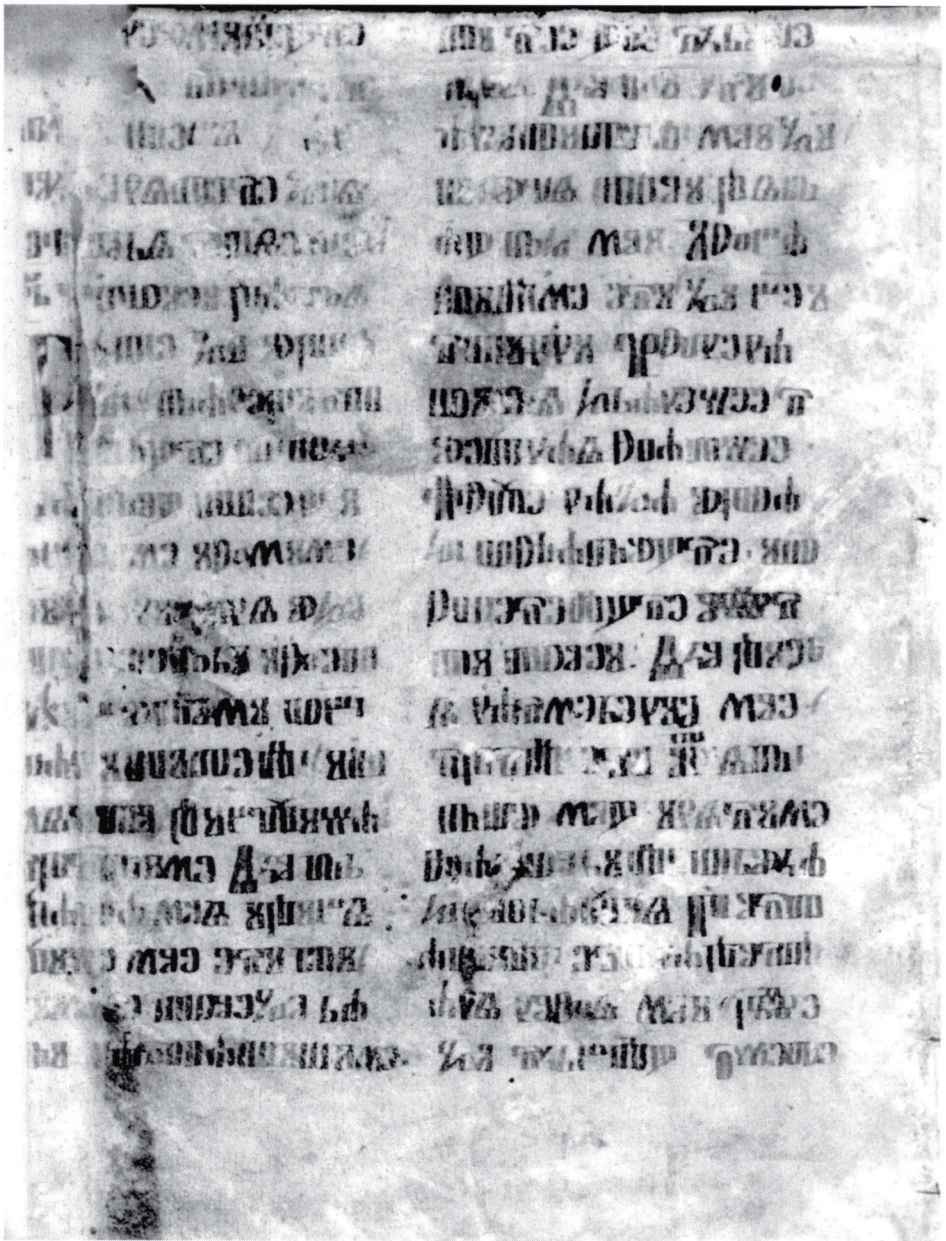
INICIJALI SAMOBORSKOGA GLAGOLJSKOGA FRAGMENTA

i njihove analogije u najstarijem hrvatskoglagoljskom misalu Vat, iz 14. st.:

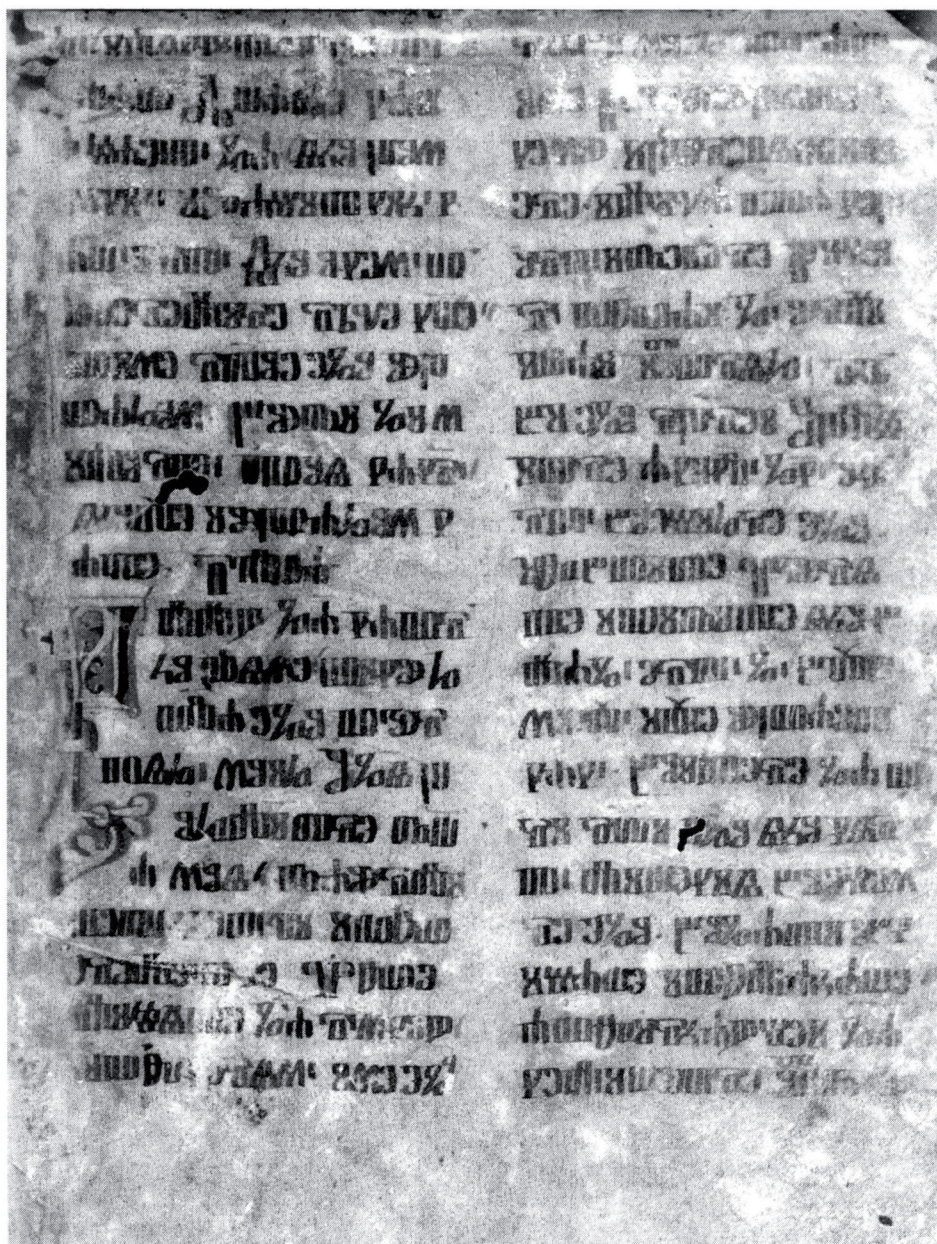
1. Reducirani inicijal V u FgSmb, f. 1a – u Vat, f. 1c, 7a, 27a;
2. Inicijal B u FgSmb f. 2a i njegove analogije u Vat, f. 53b i 151c.

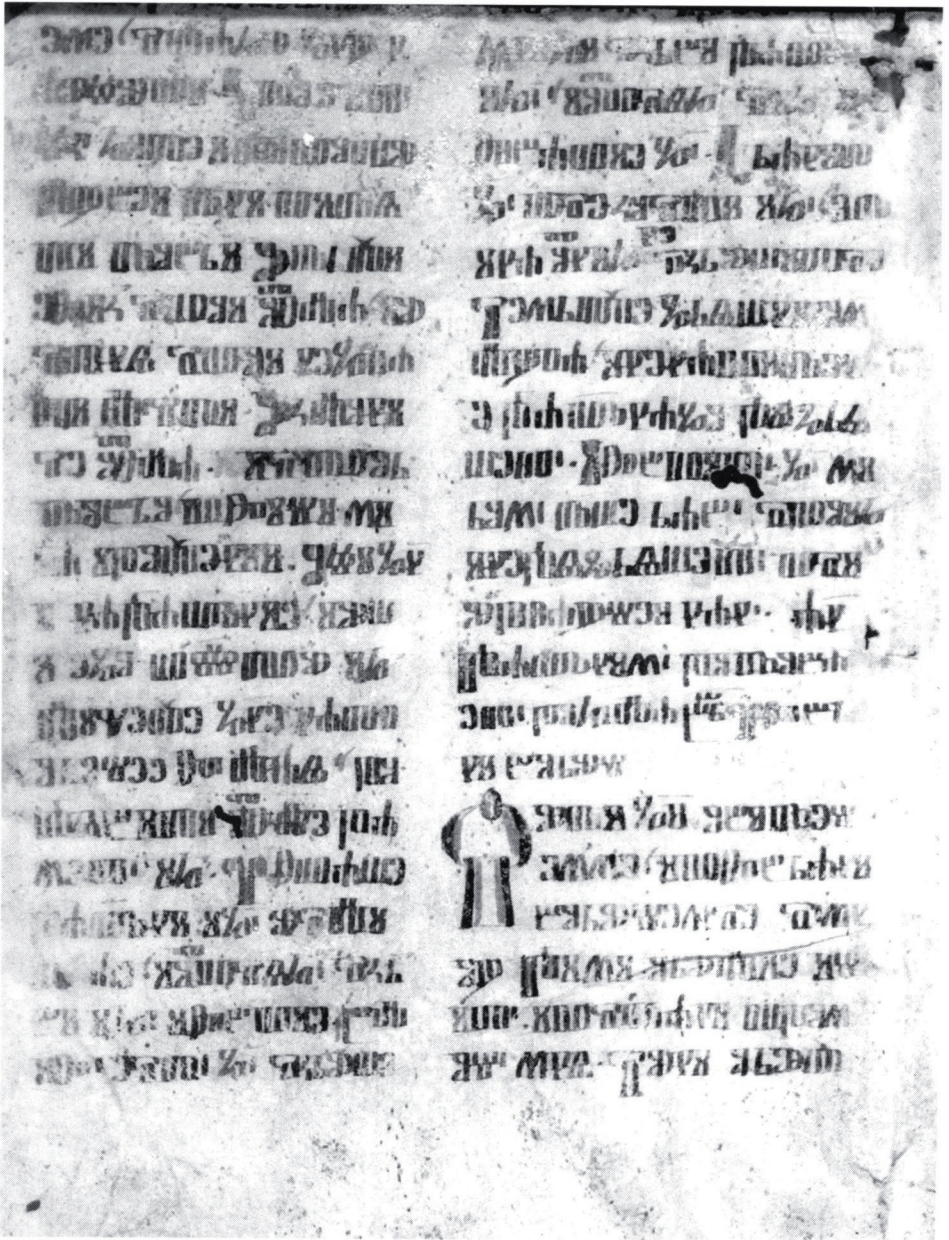
FgSmb 1ab

FgSmb 1cd

FgSmb 2ab

FgSmb 2cd

S a ž e t a k

U Knjižnici Franjevačkoga samostana u Samoboru čuva se glagoljski fragment brevijara (psaltira) koji sadržava psalme 28-34 s antifonama. Paleografskom i jezičnom analizom utvrđeno je da se fragment može datirati koncem 14. ili početkom 15. stoljeća. U usporedbi s ostalim hrvatskoglagoljskim psaltirima, tj. s istim odlomkom iz Lob i Par psaltira, te s psaltirima iz brevijara Pm, Borg. illir. 6, Ac, Vat. Slav. 19, N₂ i Ma utvrđeno je da FgSmb čuva arhaične jezične osobine, te možemo zaključiti da je njegova matica bila vrlo stara. Leksički se FgSmb dobro slaže sa *Sinajskim psaltirom* – što također govori o njegovoj dubokoj starini. FgSmb je dio hrvatskoglagoljskoga psaltira, čija je slavenska matica prevedena s grčkoga predloška, ali je hrvatski prevoditelj zagledao i u latinski tekst i prilagođavao mu hrvatski tekst.

Z u s a m m e n f a s s u n g

DAS GLAGOLITISCHE BREVIER-FRAGMENT AUS SAMOBOR

In der Bibliothek des Franziskanerklosters in Samobor wird ein glagolitisches Fragment eines Breviers (Psalter) aufbewahrt. Es enthält die Psalme 28-34 mit Antiphonen. Durch paleographische und sprachliche Analyse wurde festgestellt, dass es aus dem späten 14. oder frühen 15. Jahrhundert stammt. Auf Grund des Vergleiches mit anderen kroatisch-glagolitischen Psalteren, d. h. mit dem gleichen Absatz im Lob und Par Psalter, sowie den Psalteren aus den Brevieren Pm, Borg. illir. 6, Ac, Vat. Slav. 19, N₂ und Ma wurde geschlossen, dass im FgSmb archaische sprachliche Eigenschaften erhalten sind, und dass demnach die kroatisch-glagolitische Vorlage des FgSmb sehr alt sein könnte. Lexikalisch stimmt FgSmb gut mit dem Psalterium Sinaiticum - überein, was ebenfalls von seinem bedeutenden Alter zeugt. FgSmb ist Teil des kroatisch-glagolitischen Psalters dessen slavischer Urtext aus dem griechischen übersetzt worden ist, aber der kroatischer Übersetzer hatte Einsicht auch in den lateinischen Text, an welchen er den kroatischen Text anpasste.

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 3. lipnja 1994.

Autor: Marinka Šimić

Staroslavenski zavod, Zagreb